

TRƯỜNG ĐẠI HỌC VĂN HOÁ HÀ NỘI
KHOA VĂN HÓA HỌC

NGUYỄN THỊ HOÀI THU

HÁT RU TRONG XÃ HỘI ĐƯƠNG ĐẠI
(VÙNG CHÂU THỔ SÔNG HỒNG)

NGƯỜI HƯỚNG DẪN KHOA HỌC: TH.S PHÙNG QUỐC HIẾU

HÀ NỘI - 2014

LỜI CẢM ƠN

Khóa luận tốt nghiệp với đề tài “**HÁT RU TRONG XÃ HỘI ĐƯƠNG ĐẠI**” được hoàn thành với sự hướng dẫn của Thạc sỹ Phùng Quốc Hiếu. Nhân dịp này, tôi xin bày tỏ lời cảm ơn sâu sắc nhất tới Thầy vì Thầy đã luôn theo sát và rất tận tình chỉ bảo, đưa ra những lời khuyên thực sự bổ ích cho tôi trong suốt quá trình làm khóa luận. Tôi xin cảm ơn các thầy cô giáo trong khoa Văn hóa học, trường Đại học Văn hóa Hà Nội đã tạo điều kiện và góp ý cho tôi rất nhiều khi lựa chọn đề tài, xây dựng đề cương cũng như trong quá trình làm bài nhằm giúp tôi có những suy nghĩ và cách tiếp cận vấn đề một cách khoa học nhất. Mặc dù đã cố gắng nhưng khóa luận sẽ không tránh khỏi những thiếu sót, kính mong các thầy, cô và các bạn góp ý để đề tài của tôi được hoàn thiện hơn. Lời góp ý quý báu và chân thành, sự ủng hộ giúp đỡ của các thầy cô giáo cùng các bạn là nguồn cổ vũ lớn lao cho tôi để thêm vững bước trên những chặng đường tiếp theo.

Tôi xin chân thành cảm ơn!

Hà Nội, tháng 5 năm 2014

Sinh viên

Nguyễn Thị Hoài Thu

MỤC LỤC

MỞ ĐẦU	1
Chương 1: KHÔNG GIAN VĂN HÓA HÁT RU VIỆT NAM VÙNG CHÂU THỔ SÔNG HỒNG	12
1.1. Một số đặc điểm về tự nhiên, văn hóa, xã hội vùng châu thổ sông Hồng.....	12
1.1.1. Điều kiện tự nhiên.....	12
1.1.2. Cư dân	14
1.1.3. Kinh tế và xã hội	16
1.1.4. Văn hóa và nghệ thuật truyền thống	17
1.2. Môi trường hình thành Hát ru.....	21
1.2.1. Khái niệm Hát ru.....	21
1.2.2. Môi trường hình thành Hát ru.....	24
1.3. Một số đặc điểm của Hát ru	26
Tiểu kết chương 1.....	30
Chương 2: HÁT RU VIỆT NAM TRONG TRUYỀN THỐNG VÀ TRONG XÃ HỘI HIỆN NAY.....	31
2.1. Hát ru Việt Nam trong truyền thống	31
2.1.1. Ca từ và giai điệu của hát ru	31
2.1.2. Mục đích và không gian văn hóa của hát ru	40
2.2. Hát ru Việt Nam trong xã hội hiện nay.....	46
2.2.1. Sự thay đổi trong ca từ.....	46
2.2.2. Sự thay đổi trong mục đích	48
2.2.3. Sự thay đổi cách thức thể hiện	52
2.3. Nguyên nhân biến đổi của hát ru trong truyền thống và hiện nay	55
2.3.1. Nguyên nhân kinh tế - xã hội.....	55
2.3.2. Nguyên nhân văn hóa.....	57

2.3.3. Nguyên nhân từ tâm lý xã hội.....	58
Tiểu kết của chương 2.....	58
Chương 3: GIÁ TRỊ CỦA HÁT RU VÀ NHỮNG GIẢI PHÁP BẢO TỒN VÀ PHÁT TRIỂN HÁT RU TRONG XÃ HỘI HIỆN NAY	60
3.1. Những giá trị của Hát ru	60
3.1.1. Hát ru vùng châu thổ sông Hồng là một loại hình sinh hoạt văn hóa dân gian đặc sắc của nhân loại.	60
3.1.2. Hát ru giúp trẻ phát triển cả về thể chất lẫn tâm hồn.....	62
3.1.3. Hát ru thắt chặt thêm tình cảm Mẹ- Con.....	66
3.2. Một số giải pháp giúp bảo tồn và phát triển Hát ru trong xã hội đương đại	69
3.2.2. Xây dựng các câu lạc bộ hát ru ở địa phương.....	71
3.2.3. Mở lớp dạy hát ru cho những người sắp làm mẹ.....	72
Tiểu kết chương 3.....	74
KẾT LUẬN	75
DANH MỤC TÀI LIỆU THAM KHẢO.....	77
PHỤ LỤC.....	79

MỞ ĐẦU

1. Lý do chọn đề tài

Trong cuộc sống ngày nay, cùng với sự phát triển của xã hội rất nhiều các giá trị văn hóa, nghệ thuật truyền thống, văn hóa dân gian đang dần có những vận động, biến đổi. Biến đổi là để phù hợp hơn với thực tế, là để dễ thích ứng được với nhu cầu của mỗi cá nhân. Và cũng có rất nhiều nguyên nhân được đưa ra để bào chữa cho sự “nhạt nhòa” ở với các giá trị truyền thống ấy. Đó là guồng quay hối hả của cuộc sống xã hội; là những giá trị mới được hình thành phù hợp hơn với nhu cầu, thị hiếu; cũng có khi người ta lại đổ lỗi một phần cho sự phát triển công nghệ hiện đại... thế nhưng những giá trị của văn hóa truyền thống, các loại hình nghệ thuật dân gian vẫn vô cùng quý báu. Đó là cội nguồn, gốc rễ và con người không thể nào lãng quên truyền thống của mình. Do đó, văn hóa truyền thống nói chung và Hát ru - một loại hình nghệ thuật truyền thống, một hình thức sinh hoạt văn hóa dân gian của dân tộc luôn cần được quan tâm lưu giữ và phát triển, nhất là trong xã hội đương đại.

Hát ru là loại hình nghệ thuật dân gian, giàu có cả về giá trị lẫn số lượng, từng rất phổ biến trong đời sống nhân dân, nhưng hiện nay, trước sự xâm nhập ào ạt của các dòng văn hóa đến từ phương Tây, đang có nguy cơ bị nhấn chìm, mai một và nhiều thể loại có thể bị thất truyền, nếu như chúng ta không có ý thức lưu giữ và phát huy.

Hát ru nói chung và hát ru vùng châu thổ sông Hồng nói riêng là một nét văn hóa mang đậm đặc trưng văn hóa Bắc Bộ, từng góp phần rất lớn trong việc hình thành tính cách và bản lĩnh người dân Bắc Bộ, đây là một tài sản văn hóa quý, rất cần được lưu giữ để truyền lại cho đời sau, nhằm góp phần khẳng định tính dân tộc của nền văn hóa Việt Nam. Kho tàng ca dao, dân ca,

hát ru, hò vè... vẫn còn tiềm ẩn trong dân gian, nếu không nhanh chóng sưu tầm, cổ súy, nguy cơ bị mai một, bị thất truyền sẽ rất lớn, trước những thách thức của một nền công nghiệp trẻ đã và đang từng bước được hình thành, kéo theo sự thâm nhập ồ ạt của nhiều nền văn hóa phương Tây.

Về phương diện cá nhân, lý do khiến tôi trăn trở và theo đuổi đề tài này cũng xuất phát chính từ những quan sát thực tế. Trước hết là niềm yêu thích của cá nhân và sự nhận thức rõ tầm quan trọng của việc Hát ru đối với sự phát triển cả về mặt thể chất lẫn tâm hồn của trẻ nhỏ. Bên cạnh đó, là những giá trị vô cùng quý báu mà Hát ru mang lại, từ việc lưu giữ những nét sinh hoạt văn hóa truyền thống của dân tộc cho tới tác động của nó đến cộng đồng, bởi lẽ không phải ngẫu nhiên mà người ta coi Hát ru chính là “bầu sữa thứ 2”. Hơn nữa, là một sinh viên Trường Đại học Văn hóa Hà Nội tôi lại càng ý thức hơn về những giá trị văn hóa của dân tộc mà hiện nay đang vô tình dần bị lãng quên. Bản thân hát ru là một bộ phận của nền văn hóa dân gian Việt Nam, nên nó là một phân môn quan trọng đối với sinh viên theo học ngành Văn hóa học, nhưng phân bổ chương trình lại giới hạn cả về thời gian, cả về dung lượng kiến thức, nên việc tìm hiểu nghiên cứu đề tài hát ru nói riêng là rất cần thiết và có ý nghĩa đối với cá nhân tôi. Chính vì vậy, khi lựa chọn đề tài "**Hát ru trong xã hội đương đại (Vùng châu thổ sông hồng)**" để nghiên cứu, tôi sẽ có cơ hội đến gần hơn, hiểu rõ hơn về loại hình nghệ thuật độc đáo này và trang bị cho mình thêm những tri thức quý báu.

2. Tình hình nghiên cứu

Hát ru là một thể loại dân ca truyền thống, đề tài này đã được các nhà nghiên cứu quan tâm viết bài và có một số công trình như:

“*Mẹ hát ru con*” của tác giả Nguyễn Hữu Thu đề cập đến ý nghĩa tiếng hát ru trong gia đình, tình cảm của mẹ truyền cho con và sưu tập một số thể loại lời ca hát ru.

Trong cuốn “*Ru em, em ngủ*” do Đặng Văn Lung tuyển chọn là bộ sưu tập các bài hát ru của mỗi dân tộc Việt Nam.

Tác giả Phạm Phúc Minh đã viết “*Tìm hiểu dân ca Việt Nam*” nói tới hát ru là một loại dân ca phong tục tập quán.

Đặc biệt là công trình nghiên cứu của 2 tác giả Lư Nhất Vũ và Lê Giang là “*Hát ru Việt Nam*” đã nghiên cứu kiểu cách hát ru Việt Nam, các làn điệu và lời Hát ru, các bài viết và ca khúc hát ru, các bài báo, tham luận viết về hát ru của các tác giả như: Trần Văn Khê, Tô Ngọc Thanh... Với công trình này 2 tác giả Lư Nhất Vũ- Lê Giang đã từng được giải thưởng âm nhạc năm 2005 của Hội Nhạc sĩ Việt Nam và vẫn là công trình công phu nhất, đầy đủ nhất về những làn điệu ru con của người Việt. Để có được những bài hát ru được ký xướng âm trên giấy trắng mực đen ấy là không biết bao tháng ngày vất vả của hai ông bà cốt là để tìm cho được những điệu hát tưởng như đã sắp thất truyền.

Hay công trình nghiên cứu “*Hát ru Việt sử thi*” của tác giả Phạm Thiên Thư đã được ông thai nghén từ đầu thập kỉ 90 của thế kỉ XX, đến năm 2012 mới chính thức ra mắt bạn đọc. *Hát ru Việt sử thi* gồm 3.277 câu lục bát, chia thành 44 phần, trải dài từ thời mẹ Âu Cơ, cha Lạc Long Quân khai thiên lập địa đến chiến thắng Đống Đa năm 1789 của vị vua áo vải Quang Trung – Nguyễn Huệ. *Hát ru Việt sử thi* là trần trở của một con người thuộc thế hệ hôm nay trước nhân tình thế thái, trước thời cuộc đổi xoay của đất nước. Các sự kiện, nhân vật lịch sử đều được nhà thơ Phạm Thiên Thư chú giải cẩn thận. Ngoài những bài về lịch sử, *Hát ru Việt sử thi* là bản tình ca sáng ngời đạo lý làm người, tình yêu quê hương, đất nước, thấm đẫm tinh hoa văn hóa Việt theo cách cắt nghĩa rất riêng của Phạm Thiên Thư – một thi sĩ, tu sĩ Phật pháp. Mỗi bài được chia ra làm khoảng 10 – 20 câu lục bát, gồm: Hát ru siêu

thức, Ru con sáng tạo, Hát ru vô thường, Hát ru anh hùng, Hát ru đồng bào mang âm hưởng ca dao...

Và còn có các công trình nghiên cứu khác như: “*Lời ru của mẹ*” của tác giả Năm Hồng Mai là bộ *suu tập các lời ru của mẹ*

“*Hát ru ba miền*” của tác giả Lê Vân là công trình nghiên cứu các bài hát ru của ba miền Bắc, Trung, Nam gồm lời ru cổ và lời mới.

Bên cạnh đó, còn có công trình Luận văn Thạc sỹ Văn hóa học của Trịnh Hà Thanh (2006) với đề tài nghiên cứu : “*Hát ru trong đời sống sinh hoạt văn hóa cư dân vùng Châu thổ sông Hồng*”. Công trình này đã đưa ra được cái nhìn tổng thể về Hát ru nói chung và đặc biệt là chỉ ra vai trò của Hát ru đối với đời sống sinh hoạt của cư dân vùng châu thổ sông Hồng.

Có một số các công trình nghiên cứu về hát ru. Tuy nhiên, chưa có một công trình nghiên cứu chuyên sâu nào về hát ru (phần nhiều là suu tập lại các bài hát ru Việt Nam) nhất là hát ru trong xã hội đương đại.

3. Mục đích và nhiệm vụ nghiên cứu

3.1. Mục đích nghiên cứu

- Có thêm hiểu biết về Hát ru, những đặc điểm, vai trò, vị trí và ý nghĩa xã hội của Hát ru (cụ thể là Hát ru vùng châu thổ sông Hồng).
- Tìm hiểu sự hình thành và vận động của Hát ru.
- Và chỉ ra được những nguyên nhân dẫn tới những sự vận động, biến đổi của Hát ru trong xã hội hiện nay.

3.2. Nhiệm vụ nghiên cứu

Đề tài sẽ góp một phần làm phong phú hơn về mặt nghiên cứu, cũng như phần nào đóng góp một phần vào quá trình bảo tồn Hát ru - giá trị văn hóa truyền thống của dân tộc.

Đưa Hát ru tới gần hơn với những gia đình trẻ hiện nay. Để họ yêu hát ru, sử dụng hát ru và có thêm tư liệu để hiểu thêm, hiểu sâu về hát ru.

Chỉ ra nguyên nhân khiến hát ru trong xã hội đương đại ngày càng trở nên ít phổ biến, qua đó đưa ra một số giải pháp để bảo tồn và phát triển Hát ru.

4. Đối tượng, phạm vi nghiên cứu

4.1. Đối tượng nghiên cứu:

- Hát ru - một thể loại dân ca truyền thống.
- Sự vận động của Hát ru trong xã hội đương đại.

4.2. Phạm vi nghiên cứu:

Không gian nghiên cứu: Vùng châu thổ sông Hồng. Hát ru có cả ở 3 miền Bắc- Trung- Nam theo chiều dài đất nước. Tuy nhiên việc chọn Châu thổ sông Hồng để giới hạn vùng nghiên cứu là bởi Hát ru vùng Châu thổ sông Hồng có những đặc trưng thú vị khác biệt so với những vùng khác. Nguyên nhân thứ hai, là do chưa có nhiều công trình nghiên cứu về Hát ru Bắc Bộ (Hầu hết những nhà nghiên cứu về Hát ru, những cuốn sách viết về Hát ru đều ở miền Nam như: Lê Giang, Lư Nhất Vũ, Trần Văn Khê...)

Thời gian nghiên cứu: Hát ru trong truyền thống và trong xã hội đương đại.

5. Phương pháp nghiên cứu

Đề tài dựa trên việc áp dụng các lý thuyết của ngành Văn hóa học và Nghệ thuật học cũng như vận dụng tổng hợp các phương pháp sau:

- *Phương pháp nghiên cứu liên ngành:* Đề tài vận dụng các phương pháp nghiên cứu liên ngành của các ngành: Văn hóa học; Nghệ thuật học; Xã hội

học... Việc vận dụng các phương pháp nghiên cứu của nhiều ngành khác nhau để có thể đưa ra cái nhìn đa chiều và đúng đắn nhất cho hướng nghiên cứu.

- *Phương pháp nghiên cứu lý thuyết*: Nghiên cứu những lý thuyết vùng văn hóa (cụ thể là vùng châu thổ sông Hồng), những cơ sở lý luận về Âm nhạc; về Văn hóa dân gian... Những lý thuyết đó nhằm tạo cơ sở cho việc phân tích, đánh giá hình thức Hát ru trong xã hội đương đại. Tham khảo tư liệu, công trình nghiên cứu của các chuyên gia chuyên nghiên cứu Văn hóa dân gian và những nhà nghiên cứu âm nhạc dân tộc... để có những nhận định, điều chỉnh nội dung nghiên cứu.

- *Phương pháp phân tích tổng hợp* : Tổng hợp thông tin từ các nguồn tư liệu sách, từ một số trang báo mạng. Thông qua việc tìm kiếm và tập hợp tài liệu từ những nguồn khác nhau để làm rõ môi trường hình thành, những đặc điểm của hát ru. Sự vận động, sự tác động của Hát ru.

- *Phương pháp thống kê so sánh* : đề tài sử dụng phương pháp thống kê so sánh để hệ thống hóa, khái quát hóa, phân loại và so sánh Hát ru trong truyền thống với thời kỳ hiện đại, nhằm chỉ ra những vận động, biến đổi và đưa ra những kết luận.

- *Đề tài được thực hiện dựa trên* nền tảng khoa học lý luận của chủ nghĩa Mac – Lênin, tư tưởng Hồ Chí Minh và các lý thuyết cũng như quan điểm liên quan đến Văn hóa dân gian.

Việc đưa ra được lý do chọn đề tài ; tình hình nghiên cứu; mục đích và nhiệm vụ nghiên cứu; Đối tượng, phạm vi nghiên cứu và Phương pháp nghiên cứu đã cho thấy tính cấp thiết của việc chọn và nghiên cứu đề tài, hy vọng đó sẽ là khung sườn thật tốt cho việc hoàn thiện đề tài khóa luận “ *Hát ru trong xã hội đương đại*”.

6. Bố cục của khóa luận

Ngoài phần mở đầu, kết luận, phụ lục và tài liệu tham khảo thì đề tài này gồm có 3 chương:

Chương 1: Không gian văn hóa hát ru Việt Nam vùng châu thổ sông Hồng.

Chương 2: Hát ru trong truyền thống và trong xã hội đương đại (vùng châu thổ sông Hồng).

Chương 3: Giá trị của Hát ru và những giải pháp bảo tồn phát triển hát ru trong xã hội hiện nay.

DANH MỤC TÀI LIỆU THAM KHẢO

1. Bộ khoa học và công nghệ- trung tâm nghiên cứu và phát triển vùng (2005), *Tư liệu vùng đồng bằng sông Hồng 2004-2005*, Nxb khoa học và kỹ thuật, Hà Nội.
2. Lê Ngọc Canh (1999), *Văn hóa dân gian, những thành tố nghiên cứu*, Nxb Văn hóa TT, trường Cao đẳng Văn hóa TP Hồ Chí Minh.
3. Lê Văn Chương (2004), *Dân ca Việt Nam những thành tố của chỉnh thể nguyên hợp*, Nxb Khoa học xã hội, Hà Nội.
4. Đinh Gia Khánh (1989), *Trên đường tìm hiểu văn hóa dân gian*, Nxb Khoa học xã hội.
5. Vũ Tự Lập, Đàm Trung Phụng, Ngô Đức Thịnh, Tô Ngọc Thanh, Đinh Thị Hoàng Uyên (1991), *Văn hóa và cư dân đồng bằng sông Hồng*, Nxb Khoa học xã hội, Hà Nội.
6. Phạm Phúc Minh (1994), *Tìm hiểu dân ca Việt Nam*, Nxb Âm nhạc, Hà Nội.
7. Tạp chí nghiên cứu văn hóa dân gian (từ năm 2012 đổi thành tạp chí nghiên cứu văn hóa).
8. Tạp chí nghiên cứu văn hóa nghệ thuật.
9. Tô Ngọc Thanh, Hồng Thao (1986), *Tìm hiểu âm nhạc dân tộc (T1)*, Nxb Văn hóa.
10. Trịnh Hà Thanh (2006), *Hát ru trong đời sống sinh hoạt văn hóa cư dân châu thổ sông Hồng*, Luận văn Thạc sỹ Văn hóa học- Trường Đại học Văn hóa Hà Nội.
11. Nguyễn Hữu Thu (1987), *Mẹ hát ru con*, Nxb Phụ nữ, Hà Nội.

12. *Văn hóa vùng và phân vùng văn hóa Việt Nam*, Nxb Khoa học xã hội, Hà Nội 1993

13. Lư Nhất Vũ, Lê Giang (2005), *Hát ru Việt Nam*, Nxb Trẻ, TPHCM.

14. <http://giadinh.net.vn/nuoi-day-con/cac-loi-ich-tuyet-voi-cua-viec-hat-ru-con-20130702082513942.htm>

15. <http://vnexpress.net/tin-tuc/cong-dong/hat-ru-la-mot-net-dep-cua-van-hoa-viet-2116190.html>